

VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA PAVLOVÝCH LISTOV

(František Trstenský)

Z 27 spisov Nového zákona až 21 má v svojom názve označenie „list.“ Toto označenie iste nie je náhodné, preto si pozornosť vyžaduje štúdium Pavlových listov aj po formálnej stránke, aby sme našli odpoveď na otázku, či Pavlove listy majú podobnosť so spôsobom písania listov vtedajšej doby a ak áno, aby sme určili túto charakteristiku. Ďalšou otázkou je, či pri formovaní listov nemali vplyv aj iné disciplíny vtedajšej doby, predovšetkým rétorika.

Za posledných 20-30 rokov biblického štúdia sa začala užívať tendencia, uplatňovať niektoré pravidla rétoriky na štúdium biblických textov, osobitne na Pavlove listy. Prejavuje sa to najmä v snahe aplikovať na niektoré časti písaného listu pravidlá, ktoré používala grécka a latinská rétorika na hovorené slovo.

Podľa antickej rétoriky bola reč delená podľa tejto schémy:

1. *Exordium*: V tejto časti sa všeobecným spôsobom predstavila problematika. Niektorí označujú exordium aj názvom *proemium*. Úlohou exordia je urobiť poslucháča nakloneným, pozorným a ochoítnym prijať to, čo rečník hovorí.
2. *Narratio*: V tejto časti sa predstavil stav problematiky, najlepšie vo forme nejakého príkladu.
3. *Argumentatio*: Bola to hlavná časť reči. Obsahoval aj *Probatio*, kde sa ponúkol dôkaz alebo potvrdenie. Má osloviť rozum, vôľu a city. Na základe vonkajších svedectiev, dokumentov, písomných dokumentov a pod. a schopnosti rečníka malo presvedčiť poslucháča.
4. *Peroratio*: Nachádzalo sa na konci reči a v skratke zhŕňalo problematiku, aby rečník ešte raz potvrdil v poslucháčovi to, čo jeho reč obsahovala.

Aristoteles rozlišoval 3 druhy reči:

1. *Deliberatívna reč*: (*deliberatio* - rozhodnutie, v gréčtine sa nazýva *symboloueo- dať radu k akcii, k činnosti*). Išlo o reč pred zhromaždením, najmä politickým a jej cieľom bolo povzbudiť poslucháčov, aby zaujali postoj či rozhodnutie k nejakej konkrétnej veci prednesenej v reči.
2. *Právna reč*: Jej cieľom bolo vyzvať zhromaždenie o zaujatie postoja vo veci nejakej kauzy, súdneho prípadu. Nie v zmysle prijať rozhodnutie, ale v zmysle posúdiť prípad.
3. *Oslavná reč*: Išlo o reč, ktorej účelom bolo chváliť alebo karhať niektorú vlastnosť alebo osobu (nazýva sa aj epidiktická reč, z gréckeho slovesa *epaineo - obdivovať*).

Z toho dôvodu sú autori, ktorí sa pokúšali a pokúšajú hodnotiť jednotlivé listy Pavla a ich štruktúru podľa kritérií gréckej a rímskej rétoriky. Otázkou ostáva, či je možné aplikovať rétoriku na epistografiu, to jest pravidlá hovorenej reči na písanú formu listov.

Rétorika je určená pre ústnu formu, jej úlohou je dať pravidlá rétorovi - rečníkovi, ktorý sa obracia k publiku. Samozrejme, hovoríme o rétorike vo vznešenom zmysle, nie v ironickom ako to niekedy berieme dnes. Rétorika je *ars loquenti - umenie v rozprávaní*. Rétorika nie je na to, aby poukázala na nejaký fakt, ale aby presvedčila. Spomeňme si na dnešné reklamy. Ich úlohou nie je poukázať na nejakú skutočnosť, ale presvedčiť.

List ale nie je rečou. Uplatňovať isté pravidlá rétoriky na list je však oprávnené. Totiž list sám o sebe v staroveku nepredpokladal čitateľov, ale poslucháčov, lebo list nebol čítaný, ale počúvaný. Bol jeden - lektor, ktorý čítal a ostatní počúvali. Preto niektoré postupy rétoriky sú pochopiteľné obsiahnuté v listovej korešpondencii. Pamätajme na to, že my sami, keď rozprávame, používame rétorické figúry bez toho, aby sme si to uvedomovali. Používame prirovnania, metafory atď. bez toho, aby sme nad tým uvažovali. Robíme to automaticky.

Treba povedať, že epistografia (písanie listov) určite používa rétorické figúry a techniky, veď novozákonné texty boli písané v gréckom jazyku a mnohé vznikali v gréckom prostredí a mali aj gréckych poslucháčov. Na druhej strane sa však nedá na 100% úplne aplikovať každé pravidlo gréckej a latinskej rétoriky na novozákonné texty.. Je nebezpečné dať zvieraciú kazajku na biblické texty.

Čo sa týka epistografie, treba spomenúť meno Adolf Deissmann (1866-1937). Na základe klasifikácie tohto nemeckého exegéty sa začalo rozlišovať medzi „listom“ a „epištoulou.“ Možno ešte starší pamätáte, keď sa používal názov „epištola sv. Pavla“. Dokonca tento názov ešte nájdeme v liturgii veľkonočnej vigílie na Bielu sobotu.

Podľa Deissmanna má list súkromný charakter, je určený na privátny účel a obsahuje reakciu na konkrétnu situáciu, ktorá je dôverne známa iba odosielateľovi a adresátovi. Epištola je písomný dokument všeobecnejšieho charakteru, ktorý nezávisí od konkrétnej situácie ani od adresáta. Dnes sa toto rozlišovanie neberie takto prísne, lebo v Pavlových listoch sa často prelínajú reakcie na konkrétne problémy, ktoré sú blízke iba odosielateľovi a adresátovi so všeobecnými odporučeniami.

ŠTRUKTÚRA PAVLOVÝCH LISTOV

V porovnaní s gréckou a latinskou epistografiou nájdeme určité podobnosti. Je to predovšetkým *praescriptio*, ktoré je určitou pevnou formulou, ktorá sa opakuje vo všetkých listoch Pavla.

Pokiaľ ide o štruktúru listu, každý list mal *praescriptio*. Skúste si otvoriť napríklad list Rimanom 1,1-7 alebo 1 Kor 1,1-3 a sledujte ich úvod. Pavlove listy vždy obsahujú istý nadpis, ktorý nazývame *praescriptio*. Je to začiatok listu.

Praescriptio sa skladá z troch častí:

1. *Superscriptio: meno odosielateľa;*
2. *Adscriptio: meno adresáta;*
3. *Salutatio: pozdrav.*

Klasická epistografia sa vyznačovala stručnosťou *praescriptia*. Išlo o štyri, maximálne päť slov. Seneka píše svojmu priateľovi Lucilianovi takto: „*Seneca, Lucilio suo, salute.*“ Teda veľmi krátky a stručný nadpis, ktorý obsahuje meno odosielateľa – *Seneca*, meno adresáta *Lucilio suo*, samotný pozdrav – *salute*.

Všimnime si, ako sa vyvinula dnešná forma písania listov. Dnes sa ako prvý uvádza adresát a až na konci listu odosielateľ. V staroveku základné informácie dostal adresát hneď v prvých slovách listu. Samozrejme, Pavol nebol profesionálnym pisateľom (aj taka funkcia jestvovala, často pre svojich pánov ju plnili otroci, ktorí vedeli písať na rozdiel od svojich pánov). Pavol veľmi slobodne prispôboval grécko - latinskú formu listu svojim potrebám. Pavol rozširuje *superscriptio, adscriptio a salutatio*, prispôbuje ho svojim potrebám a adresátom. *Salutatio*, ktoré sa v grécko-rímskej korešpondencii ohraničovalo na jedno slovo, Pavol predlžuje o želanie pokoja a milosti.

Ďalšou časťou bolo *exordium*, ktorého úlohou, ak berieme rétorické pravidla, je predstaviť problematiku. Teda jeho úlohou je pritiahnúť pozornosť poslucháča na hlavný argument listu. Táto časť má často familiárny charakter, v ktorom dáva pisateľ súkromné informácie. U Pavla *exordium* mohlo mať jednu formu z týchto možností:

1. *Doxológia - vďakyvzdanie.* (Rim 1,8;1Kor 1,4). Často sa používa slovo *eucharisteo* - *vzdávať vďaky*. Treba povedať, že doxológia v Pavlových listoch je s jedinou výnimkou v liste Gal vždy až za časťou *praescriptio*. Doxológia sa vždy vzťahuje na Boha Otca. Výnimkou je List Hebrejom, ktorý však nezačleňujeme medzi Pavlove listy, kde doxológia sa obracia na Ježiša Krista (Heb 13,21; okrem iného list Hebrejom nesleduje, v prísnom slova zmysle, štruktúru epistografie).
2. *Apostrof:* rečnícka figúra, ktorou sa oslovuje neprítomná osoba a tým sa zosobňuje. Autor vyjadruje emotívny vzťah k niekomu alebo niečomu (napríklad v Gal 1,6 „*čudujem sa...*“).
3. *Eulógia:* Používa sa slovo *eulogeo* – *zvelebovať, chváliť* Boha. Porov. Ef 1,3-14.

Jadro samotného listu môže mať rôzny charakter. Jeho obsah sa spravidla delí na dve základné kategórie:

1. *Nauková časť* - niekedy sa označuje ako dogmatická časť, ale tento pojem nevystihuje obsah. Skôr je to meditačná, kontemplatívna časť (Rim 1-11; Gal 3-4.), v ktorej Pavol predstavuje svoje chápanie Evanjelia, to ako sa s ním on stotožnil a ako ho žije.
2. *Parenetická časť* (*paranesis - povzbudenie*), povzbudzujúca časť (Rim 12-15; Gal 5-6). V nej Pavol prenáša do života uzávery, ku ktorým prišiel v prvej - meditačnej časti.

Úvodu listu zodpovedá záver listu, ktoré nazývame *postscriptio*. Skladá sa z týchto troch častí:

1. *Subscriptio* - podpis (nie je vždy) slúži na odstránenie pochybnosti o autenticite. (1Kor 16,21).
2. *Salutatio* - záverečné pozdravy
3. *Clausula* - ukončenie listu

Treba povedať, že *subscriptio* kopíruje *praescriptio*. Tak ako *praescriptio* otvára list, *postscriptio* ho uzatvára.